

การศึกษาเบื้องต้น องค์ประกอบของความเป็นเมืองของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียง

นางสาววิภา พุ่มเพ็ชร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคำหลักสูตรปริญญาการผังเมืองมหาบัณฑิต

ภาควิชาผังเมือง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๖

ISBN 974 - 562 - 536 - 1

011163

i 17362258

PRELIMINARY STUDY OF URBAN ELEMENTS OF COMMUNITIES
IN THE EAST OF THAILAND

Miss Wipha Poon - Phien

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements

for the Degree of Master of Urban Planning

Department of Urban Planning

Graduate School

Chulalongkorn University

1983

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาเบื้องต้น : องค์ประกอบของความเป็นเมืองของชุมชน
ในภาคตะวันออกเฉียง

โดย

นางสาววิภา พูนเพียร

ภาควิชา

ผังเมือง

อาจารย์ที่ปรึกษา

รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติ จิวะกุล

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาคำหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

.....*สุประคิษฐ์ บุณยาก*..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุประคิษฐ์ บุณยาก)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....*มานพ พงศทัต*..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มานพ พงศทัต)

.....*เกียรติ จิวะกุล*..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติ จิวะกุล)

.....*สุวัฒนา ชากานิติ*..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุวัฒนา ชากานิติ)

.....*เฉลิม แก้วกั้งวาล*..... กรรมการ
(อาจารย์เฉลิม แก้วกั้งวาล)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การศึกษาเบื้องต้น องค์ประกอบของความเป็นเมืองของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียง
ชื่อ นิสิต นางสาววิภา พูนเพียร
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติ จิวะกุล
ภาควิชา ผังเมือง
ปีการศึกษา ๒๕๒๕

บทคัดย่อ

เมืองมีความแตกต่างกันจากปัจจัยหลายประการ เช่น สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ วิถีชีวิตของคนในสังคม ระบบเศรษฐกิจและการปกครอง เป็นต้น ความแตกต่างขององค์ประกอบเหล่านี้ทำให้เมืองมีขนาดและรูปร่างแตกต่างกัน

การศึกษาเรื่ององค์ประกอบของความเป็นเมืองของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงครั้งนี้ ประสงค์ที่จะหาความเข้าใจถึงความแตกต่างกันของเมืองในภาคตะวันออกเฉียงที่กระจายตัวตามบริเวณพื้นที่ที่ต่างกัน มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและการปกครองต่างกัน โดยเชื่อว่า องค์ประกอบของความเป็นเมืองในพื้นที่ที่มีการคมนาคมดี ใกล้แหล่งงานขนาดใหญ่และมีบริการในชุมชนทั่วถึง จะทำให้เมืองมีขนาดต่างกัน

เมืองที่ใช้เป็นหน่วยในการศึกษาครั้งนี้หมายถึงชุมชนระดับเทศบาลและสุขาภิบาล ทั้งนี้เพราะมีลักษณะในชุมชนเข้ากับหลักเกณฑ์ในความหมายของเมืองมากที่สุด มีจำนวนทั้งสิ้น ๓๕ แห่ง เป็นเทศบาลที่ตั้งจังหวัด ๗ แห่ง เป็นเทศบาลที่ตั้งอำเภอ ๗ แห่ง สุขาภิบาลซึ่งเป็นทั้งอำเภอ ๓๒ แห่ง ส่วนอีก ๓๓ แห่ง เป็นชุมชนที่ไม่ใช่ศูนย์กลางทางการบริหารจากราชการส่วนกลาง การศึกษาใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาขนาดและการกระจายตัวของชุมชนในช่วงระยะเวลา ๑๐ ปี และ ๕ ปีที่ผ่านมา ตลอดจนศึกษาการเปลี่ยนแปลงในขนาดของเมือง การขยายตัวทางการตั้งถิ่นฐาน อัตรากว่า ส่วนประชากรในเขตเมืองและศึกษาถึงเขตอิทธิพลของชุมชนที่มีโอกาสให้บริการถึงบริเวณ

ชุมชนใกล้เคียง ชุมชนเหล่านี้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ที่มีการคมนาคมดี ใกล้แหล่งงานและมีบริการ
ในชุมชนมากน้อยเพียงใด นำมาจัดกลุ่มตามน้ำหนักคะแนนได้ ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีค่าน้ำหนัก
คะแนนมากที่สุด มาก ปานกลาง และน้อย จากนั้นศึกษาโครงสร้างการใช้ที่ดินของเมือง
ตัวอย่างจากแต่ละกลุ่ม

ผลของการศึกษาสรุปได้ว่า ความแตกต่างของพื้นที่ภาคตะวันออกตอนบนและภาคตะวันออก
ตอนล่างทำให้ฐานเศรษฐกิจในภูมิภาคทั้ง ๒ แห่งต่างกัน ภาคตะวันออกตอนบนมีพื้นที่
๒๔,๐๔๔ ตร.กม. เป็นพื้นที่ราบร้อยละ ๒๕ ส่วนภาคตะวันออกตอนล่างมีพื้นที่ ๑๒,๓๕๐
ตร.กม. เป็นพื้นที่ราบร้อยละ ๑๑ แต่เมืองในภาคตะวันออกตอนบนมี ๓๖ แห่ง ตอนล่าง
๔๓ แห่ง เมืองที่อยู่ในภาคตะวันออกตอนล่างมีขนาดใหญ่และรวมตัวกันมากกว่าตอนบน การที่
เมืองในภาคตะวันออกตอนบนมีขนาดเล็กและกระจายตัวมากกว่าตอนล่างเพราะภาคตะวันออกตอนบน
มีอาชีพทำนา มีตลาดแคบส่วนใหญ่เพื่อบริโภคภายใน รายได้จึงต่ำ ส่วนภาคตะวันออก
ตอนล่างทำเกษตรกรรมพืชไร่ซึ่งมีตลาดกว้างกว่า และเป็นวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรม เมืองที่อยู่ใน
ภาคตะวันออกตอนล่างจึงมีขนาดใหญ่ และรวมตัวกันมากกว่า จากเมืองในกลุ่มที่มีองค์ประกอบ
ของความเป็นเมืองสูง แต่ละกลุ่มพบว่า เมืองที่อยู่ในกลุ่มที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบของความเป็น
เมืองสูงจะมีสัดส่วนการใช้ที่ดินทางเศรษฐกิจ เช่น การค้าและอุตสาหกรรมสูงกว่ากลุ่มที่มีค่าน้ำ
หนักองค์ประกอบน้อย ในกลุ่มที่มีค่าน้ำหนักขององค์ประกอบน้อยจะมีสัดส่วนการใช้ที่ดินเพื่อเป็น
สถานที่ราชการและการศึกษามากกว่าการค้าและอุตสาหกรรม

Thesis Title Preliminary Study of Urban Elements of
Communities in the East of Thailand

Name Miss Wipha Poon - Phien

Thesis Advisor Associate Professor Kiat Chivakul, Ph. D.

Department Urban Planning

Academic Year 1982

ABSTRACT

Urban communities are different from each other in terms of physical, social economic and political systems. These are elements which affect size and structure of urban communities. This is the study of urban elements in the Eastern Region of Thailand. The objective of the study is to find out and understand the difference of urban communities in the geographic space from economic and administrative influences. The study is base on the hypothesis that the difference in size and structure of urban communities related to good transport facilities, large employment centers, and fringe settlements with a wilde range of community service.

Urban communities for the analysis are limited to Tesaban and Sukapiban boundaries. Though some of them are semi - urban, most of them have characteristics of urban area in the Western criteria. There are 7 Changwat Tesabans, 7 Amphoe Tesaban, 32 Amphoe Sukapiban and 33 are Sukapiban that located outside Changwat and Amphoe centers. The study is to compare urban communities in population size and distribution within 5-10 year period with regard to the development of urban communities settle, the begining of new community, urban population ratio and the influrence of the opportunity of urban center. There are 4 catagories for weighting scores: 1) the most score, 2) many score, 3) median score, and 4) a few score, including the study of land use structure on some urban communities in each catagorie.

The result of the study shows that urban communities in upper and lower part of Eastern Region are different from the influence of urban elements in accordance with the hypothesis. The upper part is 24,044 Km.² with 29 percent are the plain, the lower part is 12,350 Km.² with 11 percent are the plain. However, the urban in the upper part are smaller than in the lower part and more scatter. It is the economic base, rice field for the upper part and land crop and horticulture for the lower part, that make them different in size and settlement. Moreover, the size is different from Bangkok distance. Those elements are effective to land use structure. The urban communities in the most score categories have a larger scale in economic land use than the lower ones.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง "การศึกษาเบื้องต้น องค์ประกอบของความเป็นเมือง ของชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ" สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติ จิวะกุล อาจารย์ที่ปรึกษา และคณะกรรมการสอบทุกท่าน ที่กรุณาตรวจสอบให้คำแนะนำแก่ข้าพเจ้า ขอขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณผู้ให้ความช่วยเหลือจัดหาข้อมูลและคำแนะนำ อาทิเช่น คุณลิขิตชัย เขียวยืนยง คุณวัชรภรณ์ วชิระพาหุ คุณนิพนธ์ เมธนาพิทักษ์ คุณพงศ์สิทธิ์ ชุมสาย ดร.สุรพล ศิษมาชาติ คุณไพโรจน์ ไหลวารินทร์ คุณสมพิศ สงวนทุม คุณพิพลมาศ เกทะเจริญ เป็นต้น และขอขอบคุณ คุณวาสนา ตันประภัสร์ ผู้จัดพิมพ์

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้อนุมัติเงินทุนส่วนหนึ่ง สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

นางสาววิภา พูนเพียร

เมษายน ๒๕๒๖

สารบัญภาพ

แผนที่

๑.	ที่ตั้งและอาณาเขต.....	๒๕
๒.	สภาพพื้นที่ธรรมชาติ.....	๒๕
๓.	ภูมิอากาศประจำถิ่น.....	๓๓
๓.๑	ปริมาณฝน.....	๓๔
๔.	แหล่งน้ำบาดาล.....	๓๗
๕.	ลักษณะดินโดยทั่วไป.....	๔๓
๖.	คินทาง เกษตรกรรม.....	๔๓
๗.	การใช้ที่ดิน.....	๔๗
๘.	พื้นที่ป่าไม้.....	๕๔
๙.	การคมนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒	๕๑
๑๐.	การคมนาคม พ.ศ. ๒๕๒๑	๕๒
๑๑.	ปริมาณจราจร.....	๕๓
๑๒.	ที่ตั้งชุมชน.....	๕๓
๑๓.	ความหนาแน่นรายอำเภอ.....	๕๖
๑๔.	การขยายตัวค้ำพื้นที่การตั้งถิ่นฐาน.....	๕๐
๑๕.	เขตอิทธิพลของชุมชน.....	๕๓
๑๖.	ขนาดชุมชน.....	๕๔
๑๗.	อัตราส่วนประชากร เมืองต่อชนบท.....	๑๐๕
๑๘.	การใช้ที่ดินเมืองชลบุรี.....	๑๒๖
๑๙.	การใช้ที่ดินเมืองจันทบุรี.....	๑๒๘
๑๙.๑	ข้อจำกัดทางกายภาพเมืองจันทบุรี.....	๑๒๙

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ฉ
แผนภูมิ.....	ฉ

บทที่

๑. บทนำ.....	๑
๑. ความเป็นมาของปัญหาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๒. วัตถุประสงค์และขอบเขตการวิจัย.....	๒
๓. สมมุติฐาน.....	๒
๔. วิธีดำเนินการวิจัย.....	๒
๕. แหล่งที่มาของข้อมูล.....	๓
๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๓
๗. ขอบจำกัดการวิจัย.....	๔
๒. ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของความเป็นเมือง..	๕
๑. ความหมายและองค์ประกอบของเมือง.....	๕
๒. ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับวิวัฒนาการเมืองและ องค์ประกอบของเมือง.....	๑๑
๓. งานวิจัยเกี่ยวกับวิวัฒนาการของชุมชนเมือง.....	๑๔
๔. วิธีการศึกษาวิวัฒนาการและรูปแบบของเมืองในภาคตะวันออกเฉียง	๒๑

๓.	ภูมิภาคของเมืองในภาคตะวันออก.....	๒๒
๑.	ที่ตั้งและอาณาเขต.....	๒๓
๒.	สภาพพื้นที่ทางธรรมชาติ.....	๒๔
๒.๑	พื้นผิวภูมิประเทศ.....	๒๔
๒.๒	ภูมิอากาศและปริมาณน้ำธรรมชาติ.....	๒๕
๒.๓	ชนิดวิทยาและแร่ธาตุ.....	๓๓
๒.๔	ลักษณะดิน.....	๓๕
๒.๕	พืชและสัตว์ประจำถิ่น.....	๔๑
๓.	การใช้ประโยชน์บนพื้นที่.....	๔๕
๓.๑	โครงสร้างการใช้ที่ดิน.....	๔๕
๓.๒	การใช้ที่ดินทางเกษตรกรรม.....	๕๐
๓.๒.๑	การเพาะปลูก.....	๕๐
๓.๒.๒	การเลี้ยงสัตว์.....	๕๒
๓.๒.๓	การประมง.....	๕๒
๓.๒.๔	ป่าไม้.....	๕๓
๓.๓	อุตสาหกรรม.....	๕๕
๔.	เศรษฐกิจ.....	๕๕
๔.๑	โครงสร้างการผลิต.....	๕๕
๔.๒	ฐานเศรษฐกิจ.....	๖๓
๔.๓	การเติบโตของผลิตภัณฑ์ภาค.....	๖๖
๕.	บริการขั้นพื้นฐาน.....	๖๕
๕.๑	การคมนาคม.....	๖๕
๕.๒	การชลประทาน.....	๗๔
๕.๓	ไฟฟ้าและโทรศัพท์.....	๗๕

๔.	การเติบโตของเมือง.....	๗๖
๑.	ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์.....	๗๖
๒.	พื้นฐานการปกครองกับระบบชุมชน.....	๗๘
๓.	การตั้งถิ่นฐานและเขตอิทธิพลของชุมชน.....	๘๒
๓.๑	การตั้งถิ่นฐาน.....	๘๒
ก.	ความหนาแน่นประชากร.....	๘๒
ข.	การขยายตัวของพื้นที่ชุมชน.....	๘๕
๓.๒	เขตอิทธิพลของชุมชน.....	๘๘
๕.	ขนาดและการกระจายตัวของชุมชน.....	๘๕
๕.๑	วิวัฒนาการ.....	๘๕
๕.๒	ขนาดของชุมชน.....	๘๖
๕.๓	การกระจายตัว.....	๘๘
๕.๔	อัตราส่วนประชากรเมืองต่อชนบท.....	๑๐๓
๕.๕	รายได้ของชุมชน.....	๑๐๘
๕.	การเปลี่ยนแปลงชุมชนเมือง.....	๑๐๗
๕.๑	การเติบโตประชากร.....	๑๐๗
๕.๒	ความหนาแน่นประชากร.....	๑๐๘
๕.๓	การเปลี่ยนแปลงขนาดพื้นที่.....	๑๑๐
๕.๔	ชุมชนกับองค์ประกอบของความเป็นเมือง.....	๑๑๒
๖.	โครงสร้างของเมืองและการขยายตัว.....	๑๑๘
๖.๑	โครงสร้างของเมือง.....	๑๑๘
๖.๒	การใช้ที่ดิน.....	๑๑๕
๖.๓	การขยายตัว.....	๑๒๓
๕.	บทสรุป.....	๑๓๐
	เอกสารอ้างอิง.....	๑๓๕
	ภาคผนวก.....	๑๓๓
	ประวัติ.....	๑๖๒